

КАФЕДРА ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ НМАУ імені П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО Від витоків до сьогодення

Кафедра хорового диригування Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського — нині Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського — за своєю генеологією, славетною історією та зірковим складом викладачів, які працювали і працюють на ній, є тим фундаментальним творчим та навчально-методичним осередком, без якого неможливо уявити собі повноцінно минуле та сьогодення цього визнаного у світі навчального закладу [6].

Адже хоровий спів, хорове мистецтво взагалі має беззаперечне значення для духовного розвитку будь-якої європейської нації, і тим більше для співочої України. Достатньо згадати, яке особливе місце завжди посідала народна та професійна хорова культура в житті української нації — починаючи з партесного та фольклорного хорового співу, і аж до розвинених традицій богослужбового співу та найсучасніших феноменів хорового мистецтва.

Пригадуються слова Святителя Василя Великого про спів псалмів, по суті, про природу устрою хору як унікального музичного інструмента, традиції якого закладені у церковному богослужбовому співі: «Святий Дух знав, що трудно вести рід людський до чесноти, що через прихильність до задоволень ми не піклуємося про правий шлях. Що же Він творить? До учіння примішує приємність солодкості (мелодію), щоб разом з піснями, що насолоджують слух, приймали ми непомітним образом те, що є корисним у слові».

І далі: «Псалом є тишею душ, творцем миру; він втихомирює помисли, він пом'якшує дратівливість душі і надає цнотливості нестриманості. Псалом — посередник дружби, єднання між далекими, примирення ворогуючих. Бо хто може вважати іще ворогом того, з ким возносив єдиний глас до Бога? Тому спів псалмів доставляє нам одне із найвеличніших благ — любов, — віднайшовши спільний спів замість вузла до єднання і звівши людей в один гармонійний лик» [5, с. 3].

Як свідчить історичний досвід України, найприроднішою була і є колективно-співацько-хорова форма музикування. Зауважимо тут, що в ній не лише виявилася первинна суть музичного самовираження людини. Головним видається те, що саме на її ґрунті сформувалося й розквітло вітчизняне професійне музичне мистецтво, а також і хорове мистецтво — цей найдемократичніший та, у певному сенсі, найбільш мобільний й затребуваний вид музичної діяльності.

Хорове мистецтво природно пов'язане з етичними, естетичними, етнічними, історичними і, що найважливіше, релігійно-світоглядними уявленнями нашого народу. Згадаймо, хоча б, як у найбільш інтенсивному релігійному й мистецькому русі XVII століття, коли почалися глибинні трансформації в суспільному житті, церковні конгрегації-братства звернулися саме до хорового співу. На зміну співаку-монаху приходять активні музичні діячі — уставщики, гармонізатори, хористи, а також музичні теоретики. Об'єднуючись у професійні цехи, вони боролись не тільки за духовність, але й за національну самобутність мистецтва народу. Водночас вони брали на себе турботу про музичну освіту й просвітництво.

Важливо, що вітчизняні братства тоді витримали протистояння — насамперед католицькому пишному співу під інструментальний супровід — і сформували вітчизняну могутню

самобутню співацьку культуру. Цікаво, що в усі переламні часи, якими сповнені сторінки нашої історії і донині, саме хоровий спів був завжди актуальним.

Принагідно згадаємо, що уряд С. Петлюри послав до Європи хор О. Кошиця з єдиною метою — завоювати міжнародний авторитет України саме шляхом ознайомлення з її унікальною співацькою культурою. Переконливість такого досвіду надихає й сучасних музичних діячів до розширення, підтримки й розвитку хорового руху в Україні.

На цих творчих засадах і склалася всесвітньо визнана київська хорова школа, яку в першу чергу репрезентує кафедра хорового диригування Академії, й викладачі якої в усі часи її багаторічного існування були і є художніми керівниками, диригентами-хормейстерами найславетніших хорових колективів нашої країни.

Унікальною є роль кафедри хорового диригування у становленні професійної музичної освіти в Україні. Біля її витоків стояли такі видатні Майстри музичного мистецтва, як уже згадуваний нами Олександр Кошиць, Микола Лисенко, Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Пилип Козицький та багато інших. Їхня творча діяльність була неповторним творчим синтезом — ці видатні музиканти створювали музику, одночасно керували хоровими колективами та проводили активну діяльність з організації музично-просвітницької роботи засобами хорового мистецтва.

Отже, від початку свого існування кафедра постала осередком підготовки справжніх майстрів хорової справи. Крім того, сама специфіка хорової професії та усвідомлення її місця в національній культурі закономірно спонукали до виховання на кафедрі митців з активною громадянською позицією, суспільною свідомістю, безперечних лідерів творчого та педагогічного процесу. Й тому не випадково викладачі кафедри завжди впливали на музичну культуру України загалом, очолюючи найважливіші напрями організації музичного життя та обіймаючи керівні посади в творчих колективах, мистецьких установах та навчальних закладах.

Надзвичайно відповідальним періодом у цьому сенсі є час становлення вищої хорової професійної освіти в Києві. Персональний склад залучених до цієї справи постатей був дійсно зірковий. І саме завдяки цим видатним діячам української культури хоровий спів увійшов до перших навчальних програм Київської консерваторії.

Викладачем було запрошено одного з фундаторів новітньої української хорової школи, учня і послідовника Миколи Віталійовича Лисенка Олександра Антоновича Кошиця. І не випадково вже на урочистому концерті, присвяченому відкриттю Київської консерваторії у 1913 році виступив великий хор під орудою цього талановитого Майстра. «Сам факт організації такої творчої одиниці при консерваторії був певним викликом усім загальноприйнятим канонам» [4, с. 34]. Це було початком формування усталеної і славетної традиції — відтоді студентський хор Київської консерваторії, а зараз — Національної музичної академії — стає унікальним осередком виконавського професіоналізму.

У той час саме професори консерваторії — Олександр Кошиць та Болеслав Яворський — своєю подвижницькою музично-просвітницькою діяльністю надали хоровій справі в Україні потужного імпульсу. Під їхнім впливом формувалося нове покоління хормейстерів, які згодом на багато років визначили розвиток співацько-хорової культури в Україні. Лінія спадкоємності у вітчизняному хоровому русі набула життєздатності у період об'єднання консерваторії з Музично-драматичним інститутом ім. М. В. Лисенка. Саме тоді київська хорова школа остаточно набирає професійної сили та одночасно стає міцним культуротворчим імпульсом для розвитку музичного мистецтва України взагалі.

У 1934 році, після реорганізації Вищого музично-драматичного інституту в консерваторію та театральний інститут, хорова спеціальність у консерваторії набуває провідного значення. Унаслідок цих процесів 1936 року було організовано диригентський факультет з поділом на хоровий та диригентсько-симфонічний відділи. Цілком закономірно, що саме тоді було створено й осередок вищої хорової освіти — кафедру хорового диригування, яку очолив Гліб Павлович Таранов.

У воєнні та повоєнні роки кафедрою керував народний артист України, професор Григорій Гурийович Верьовка, який разом із професорами Елеонорою Павлівною Скрипчинською та Михайлом Івановичем Вериківським (завідувач кафедри у 1955–1960 рр.) підготував плеяду талановитих диригентів, котрі багато років продовжували справу своїх вчителів.

Із середини 1960-х років кафедрою очолював народний артист СРСР, професор Олександр Захарович Мінківський. Він уміло, зібравши найкращі хормейстерські сили під час так званої «відлиги» в культурному та суспільно-політичному житті, спрямував колектив кафедри на подальший розвиток на нових засадах Київської співацької хорової школи. В той період із хоровою кафедрою активно співпрацювали викладачі: Раїса Корецька, Олександр Равінов, Анатолій Поляруш, Віктор Іконник, Михайло Хардаєв та інші.

Із 1972 року на чолі кафедри був Герой України, народний артист СРСР, народний артист України, до 2013 року — головний хормейстер Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка, професор Лев Миколайович Венедиктов. Не змінюючи курсу своїх попередників, він дуже багато зробив для організації навчально-виховного процесу на кафедрі, активізації її творчо-виконавської та науково-методичної роботи. Лев Миколайович Венедиктов до минулого року активно працював на кафедрі хорового диригування Академії, передаючи наступним поколінням свій унікальний багаторічний досвід й масштабні творчі досягнення. Глибокий музикант-ерудит, самобутній диригент і Майстер оперно-хорової справи, Лев Миколайович давав студентам ґрунтовну професіональну підготовку, працюючи над витонченістю диригентського стилю, прищеплюючи глибокі знання вітчизняної та світової хорової музики різних жанрів та форм. Випускники його класу примножують славу свого Учителя в провідних художніх колективах України та за її межами.

З 1982 по 2002 рік кафедрою керував заслужений діяч мистецтв, професор Віктор Антонович Дженков, проректор із навчальної роботи Національної музичної академії України. На засадах спадкоємності та розвитку найкращих традицій попередників він сформував на кафедрі чітку систему якісної підготовки фахівців. Талановитий митець і досвідчений педагог, умілий організатор навчального процесу, Віктор Дженков виховав у своєму класі низку відомих музикантів-хормейстерів. Говорячи про сьогоденний стан київської хорової школи і склад кафедри, слід віддати належне провідним викладачам, які донедавна плідно працювали і виховали чимало талановитих, визнаних музикантів України. Це, насамперед, кандидат мистецтвознавства, професор Микола Тимофійович Щоголь, який вів диригентський клас, був деканом диригентського факультету. Він був учнем одного з фундаторів хормейстерської освіти в Україні — Михайла Івановича Вериківського. Багато років посаду завідувача кафедри оперно-симфонічного диригування обіймав професор Михайло Маркович Канерштейн, який паралельно вів клас диригентів-хормейстерів. Певний період студентським хором керував заслужений діяч мистецтв України, доцент Дмитро Євгенович Завадинський.

Більше 30 років очолював диригентський клас відомий музикант, заслужений артист України, професор Михайло Андрійович Берденников. Надзвичайно глибокий інтелектуал, він виховував у студентів відповідальне ставлення як до диригентської практики, так і до теоретичних знань.

Тривалий час до штату викладачів кафедри входив народний артист України, професор Михайло Михайлович Кречко. Широкий погляд на історично-мистецьку спадщину, енциклопедичні знання, хормейстерський талант, сумлінне ставлення до художньої й педагогічної справи дозволили йому зробити значний внесок у хорову справу.

Винятково яскраву просвітницьку роботу здійснював правнук класика Української музики М. Лисенка, народний артист України, професор кафедри Віталій Романович Лисенко. Він був активним сподвижником хорової справи, організатором хорових колективів й очолював як головний диригент масштабні хорові заходи: свята на співочих полях, фестивалі тощо. Важливою і необхідною була діяльність на кафедрі Майстра дитячого хорового вихо-

вання, заслуженого діяча мистецтв України Елеонори Олексіївни Виноградової. Організатор дитячого хорового семінару «Тоніка» та художній керівник зразкових дитячих хорових колективів України: «Дзвіночок», хору хлопчиків Київської середньої спеціальної музичної школи ім. М. В. Лисенка, Елеонора Виноградова зробила значний внесок у розвиток хорової справи в Україні, в класі з диригування виховала надійну молоду зміну.

Саме в цей період посилення впливу хорової кафедри Київської консерваторії на хорове мистецтво України пов'язане з розвитком у стінах навчального закладу хорознавчої думки. Діяльність кафедри стала дедалі інтенсивніше спрямовуватися на теоретичне та науково-методичне обґрунтування самої спеціальності диригента-хормейстера. Кандидати наук — проф. Микола Щоголь, проф. Галина Ткаченко, проф. Ніна Андрос-Королюк, а також проф. Михайло Берденников, проф. Михайло Канерштейн, Лія Шпренгель — за короткий час сформували досить вагому базу теоретичного та історичного осмислення світового та вітчизняного досвіду диригентсько-хорової школи.

Надзвичайний внесок у розвиток хорознавчої науки здійснив відомий науковець, член-кореспондент Академії мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор кафедри, який тривалий час обіймав посаду проректора з наукової роботи Академії — Анатолій Петрович Лашенко. Його численні безцінні наукові праці, яскраві авторські спеціальні курси з теорії та історії хорового мистецтва, методики викладання хорових дисциплін створили надійний фундамент для розвитку хорознавства та широкого залучення виконавців диригентів-хормейстерів до наукової діяльності.

Особливо слід наголосити, що кафедра хорового диригування завжди, як вже неодноразово зазначалось, продукувала найдосвідченіші керівні кадри для управління як художніми колективами, так і освітнім процесом у найрізноманітніших установах та навчальних закладах.

Традиційно біля керма Київської консерваторії (нині — Академії) ректорами та керівниками найважливіших підрозділів ставали саме диригенти-хормейстери. Ця традиція повною мірою зберігається й сьогодні: вже другий термін поспіль (з 2004 р.) ректором НМАУ є диригент-хормейстер, народний артист України, доктор мистецтвознавства, член-кореспондент Академії мистецтв України, професор Володимир Іванович Рожок.

23 роки ректором Київської державної консерваторії, а згодом — Національної музичної академії України — був диригент-хормейстер, народний артист України, професор, академік Академії мистецтв України Олег Семенович Тимошенко. Талановитий організатор, музикант, педагог-вихователь, Тимошенко створив власну хорову та педагогічну школу. Багатогранною та різноманітною за інтересами і напрямками була діяльність О. Тимошенка. Це — і творчі здобутки, і науково-педагогічна, просвітницька, організаційна робота. Постать О. Тимошенка втілює риси справді універсальної особистості. Президент Асоціації діячів музичної освіти і виховання України при Національній музичній спілці, засновник Академії мистецтв України, засновник і керівник міжнародної благодійної організації «Green Cross Ukraine», керівник Асоціації діячів освіти та виховання, віце-президент товариства «Друзі України у Швейцарії», член Національного музичного комітету Міжнародної музичної ради ЮНЕСКО, член Асоціації європейських консерваторій, академік та вищих музичних, голова наглядової ради національної програми «Нові імена України» — це лише деякі з багатьох векторів музично-громадської роботи О. Тимошенка.

Серед багатьох напрямів багатогранної діяльності О. Тимошенка головним завжди залишалася хорова справа. Протягом усього творчого шляху митець боронив та збагачував традиції національної хорової школи.

Митець намагався відродити та укорінити у сучасному музичному світогляді справжні духовні цінності. Їхнім джерелом і носієм завжди залишалася площина української хорової традиції. О. Тимошенко доклав багато творчих та організаційних зусиль задля піднесення пріоритету академічного хорового виконавства в українській музичній практиці, для активізації концертного життя в цій галузі.

Навчаючись у класі видатного українського композитора, педагога і диригента М. Вериківського, О. Тимошенко засвоює важливі принципи майбутньої роботи. Продовжуючи виконавські традиції своїх попередників, О. Тимошенко акцентував увагу на головній особливості творчої діяльності диригента-хормейстера — взаємозв'язку фольклорних джерел музичної культури України із творчістю композиторів, сучасними тенденціями взаємодії професійного композиторського та фольклорного мистецтва, нагальними й гострими проблемами існування вітчизняної фольклорної традиції. Вивчення і осмислення народної пісні славетний диригент вважав першочерговим завданням не лише для науковців — музикознавців і фольклористів, а й для композиторів, виконавців, диригентів.

Олег Семенович завжди підіймав питання, присвячені стилістиці, різноманітним манерам хормейстерської інтерпретації творів як професійних композиторів, так і зразків фольклору. Особливу увагу О. Тимошенко приділяв популяризації української хорової музики. Він прагнув до органічної єдності загальномузичних, професійно-хорових і художньо-виховних принципів у хормейстерській справі. Як справжній майстер, О. Тимошенко прискіпливо і уважно ставився до вибору репертуару. Митець намагався охопити різні жанрово-стильові проєкції хорової музики. Це обробки народних пісень та оригінальні твори українських композиторів, західноєвропейські та російські хорові опуси. Особливу увагу приділяв виконанню творів молодих українських композиторів.

Наслідуючи славетні традиції видатних майстрів-попередників, О. Тимошенко створює свою власну школу хорових диригентів, визнаних у світі. У своєму класі професор Олег Семенович культивував ідеї громадянського сумління хормейстера-професіонала, бачення хорової діяльності у контексті соціокультурних процесів життя. Водночас на уроках панувала атмосфера уваги до індивідуальності, у студентів формувалися прагнення до творчого самовираження. Найкращі вихованці його класу — Герой України, народний артист України, професор, завідувач кафедри хорового диригування НМАУ, художній керівник всесвітньовідомої капели «Думка» Євген Савчук, народні артисти України, професори Віктор Петриченко, Інна Шилова, доцент Павло Ковалик, в. о. доцента, заслужений працівник культури Неля Величко, кандидат мистецтвознавства, в. о. доцента Юлія Пучко-Колесник, заслужена артистка України Людмила Шумська та багато інших — сьогодні вважаються лідерами виконавсько-хорової справи в Україні та за її межами.

Одним із принципових положень у педагогічній роботі О. Тимошенко вважав виховання яскраво індивідуальної, справді творчої особистості. Олега Семеновича Тимошенка насправді можна називати викладачем-філософом. Як зазначає у своїх спогадах Є. Савчук, Тимошенко «...завжди виховував фахівців-лідерів» [4, с. 101], ставився до учнів як до своїх дітей, намагався розкрити індивідуальний творчий потенціал кожного. Головний вектор педагогічної роботи О. Тимошенка був спрямований на розкриття індивідуальності кожного зі студентів. Саме в цьому О. Тимошенко підтримував та розвивав традиції, започатковані Е. Скрипчинською, посилюючи «індивідуальний підхід до особливостей студентів у всій багатогранності його проявів» [3, с. 5]. Педагогічну діяльність Олега Семеновича можна охарактеризувати висловом П. Ковалика — «ретельність роботи в класі та спрямованість на удосконалення самостійності були домінуючими в діяльності» [3, с. 5]. Як викладач він намагався «витягти на поверхню» особисте сприйняття та відтворення музичного матеріалу, не виходячи при цьому за межі суто академічно-класичної, традиційної для київської хорової школи, техніки диригентського жесту, наповненого волею та глибоким художньо-образним змістом.

Як справжній музикант, талановитий диригент та педагог О. Тимошенко завжди висував на перший план у кропіткій роботі зі студентами «витягування назовні» особистої природи диригента. Він наповнював жести своїх учнів, перш за все, психологічно-емоційним, вольовим началом. Тимошенко-педагог намагався навчити майбутніх хормейстерів впливати на співаків хору через витончену природу виразної пластичної техніки дири-

гента-хормейстера. Він пропагував у диригентському мистецтві інтонування музикою, а не «метронування» нею. Це давало змогу студентам зрозуміти інтерпретаційну сутність мануального мистецтва диригування, відводячи на другий план його технічно-управлінську функцію. Найважливішою властивістю педагогічних принципів Тимошенка стала націленість на втілення художнього образу. Від початку репетиційної роботи з хором колективом О. Тимошенка спрямовував випускників на втілення сутності образно-художньої ідеї композитора, з першої ж репетиції націлював працювати над тембральними барвами звучання, над відчуттям форми, над відтворенням найдрібніших деталей та елементів хорової звучності. Прискіпливе ставлення до детальної роботи над партитурою Учитель закладав із перших уроків — ще на стадії розбору музичного твору. Професор виховував у студентів вміння, даючи перший афтакт, відчутти та повністю осмислити всю форму та звучання твору. Це приваблювало та спонукало до якнайдетальнішої, кропіткої роботи над партитурою, викликало бажання зрозуміти та відчутти природу звучання хорового твору, досягнути всі ази звукоутворення й можливі варіанти інтерпретації музичного матеріалу.

Відомий французький диригент Шарьяль Мюнш стверджував, що у диригуванні необхідно мати стільки ж «нюансів» та різних відтінків, скільки їх є у музиці. Олег Семенович відштовхувався саме від цього принципу. Відтворюючи художній образ хорового твору, він намагався разом зі студентами використовувати природу виразних художніх рухів мануальної техніки, перетворюючи її на мистецтво, в основі якого лежить особлива техніка, спрямована на відображення пластичного образу виконуваної музики. Олег Семенович стверджував, що до хорового диригування слід підходити за вимірами мистецтва. Мануальне мистецтво хорового диригування Олег Семенович трактував як художній засіб, як художню форму та образний зміст, як художню техніку і пластичне мистецтво, уявляючи собою особливий художньо-функціональний феномен, що тяжіє часом до прямо протилежних полюсів та повністю підпорядкований завданню обслуговування хорового музичного виконавства. А. Лашенко влучно зазначав, що «...модель професіоналізму» як провідний педагогічний принцип О. Тимошенка складається з «академічно виважених засобів виразності, чіткої архітекtonіки драматургічних рішень і ясності диригентського жесту» [4, с. 133]. Працюючи в класі над технікою диригентського жесту як своєрідною «візитівкою» хормейстера, Олег Семенович наполягав на обов'язковій наповненості кожного руху. «Співочі руки», «руки, що звучать» — це ті влучні визначення, якими оперував Тимошенко в процесі роботи зі студентами з фаху. Викладач вимагав від своїх учнів осмисленості, семантичної продуманості кожної лінії складної траєкторії диригентського жесту. Руки диригента мислилися як своєрідне продовження і перевтілення драматургічного задуму автора. Олег Семенович вважав, що мануальне мистецтво повинно поставати як спосіб інформаційного та емоційного впливу на колектив хору задля об'єднання та створення ідеального художнього змісту, що є кінцевою метою усієї хормейстерської діяльності. Цей психологічний вплив на співаків хору повинен здійснюватися не за рахунок зовнішніх графічних ліній диригентських рухів, а шляхом внутрішньої емоційної насиченості та експресії, тобто образної змістовності та наповненості.

Слід зазначити, що обов'язковими рисами диригента О. Тимошенка вважав не лише артистизм, творчий запал і професійні навички, а й «сильний характер, самостійність мислення, принципівість» [4, с. 53]. Колишні учні та колеги згадують О. Тимошенка як палкого ентузіаста своєї справи, професіонала, тонкого психолога, добру та щирю людину. Професійне ставлення О. Тимошенка до хорової справи завжди створювало ідеальний баланс та творчу атмосферу у класі на заняттях із диригування. Саме така позиція викладача і спонукала студентів до повної віддачі у навчанні, до розкриття власної творчої особистості. Наслідуючи в класі О. Тимошенка виконавські традиції київської хорової школи, студенти поступово вибудовували свій індивідуальний стиль роботи майбутнього диригента.

Історично склалося так, що центральною лабораторією підготовки студентів-хормейстерів у НМАУ є хоровий клас. У різні часи з ним працювали: Олександр Кошиць, Кирило Стеценко, Григорій Верьовка, Петро Гончаров, Елеонора Виноградова, Дмитро Завадинський, Анатолій Захаров, Михайло Берденников, Віктор Дженков та інші. Дбайливе ставлення до традицій та ідеї спадкоємності зберігало в хорovому класі природну якість українського співу, академічний стиль виконавства.

З 1968 року керівником хорovого класу став народний артист України, професор Павло Іванович Муравський. За понад 40 років безперервної роботи зі студентським хором він вивів цей колектив у число найвідоміших в Україні. Студентським хором під орудою Павла Муравського було підготовлено величезну кількість програм із творів українських авторів, випущено у фонд радіо і телебачення, записано на платівках і компакт-дисках низку високохудожніх творів. Зокрема, під орудою Павла Муравського студентський хор записав на платівках всю хорovu спадщину Миколи Леонтовича, за що митець був удостоєний звання лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. Справжній корифей вітчизняної хорovої справи, Павло Муравський і донині працює професором-консультантом на кафедрі хорovого диригування. Фундаментальний внесок в українське хорове мистецтво, багаторічну професійну роботу Митця відзначено найвищою нагородою — йому присуджено звання Героя України.

Сьогодні кафедру хорovого диригування та студентський хор Академії очолює Герой України, народний артист України, академік Академії мистецтв України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, художній керівник Національної заслуженої академічної капели України «Думка», професор Євген Герасимович Савчук. Під його орудою за 29 років капела зробила вагомий внесок у розвиток національного мистецтва і стала одним із провідних хорovих колективів світу. Це засвідчують схвальні відгуки преси, музичної критики та громадськості.

Євген Савчук — не тільки пропагандист традицій української хорovої культури, спадщини Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка, Олександра Кошиця, а й репрезентант нової хорovої школи, сучасних зразків хорovої музики Євгена Станковича, Валентина Сильвестрова, Івана Карабиця, Ганни Гаврилець, Лесі Дичко, Володимира Зубицького та ін. У репертуарі капели «Думка» твори українських класиків Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Березовського, М. Дилецького (окремі твори отримали своє першопрочитання в інтерпретації Євгена Герасимовича Савчука через 200 років після їхнього створення). Значне місце посідають також твори Й. С. Баха, В. А. Моцарта, Дж. Верді, Л. ван Бетховена, Й. Гайдна, А. Вівальді, Г. Малера, А. Шнітке, С. Рахманінова. Мистецький доробок капели «Думка» становить понад 100 сольних концертних програм, 40 фондovих записів, здійснених не тільки в Україні, а й за кордоном, зокрема це платівки, компакт-диски, відеокасети, відеофільми. Очолювана Євгеном Савчуком капела «Думка» — єдиний в Україні художній колектив, удостоєний звання лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка. Досліджуючи історію Київської хорovої школи, на прикладі аналізу діяльності багатьох хорovих колективів, відомий хорознавець Анатолій Лашенко стверджує, що: «...у багатому й розмаїтому хорovому «ландшафті» є вершина, яка безперечно, височіє над усіма іншими. Йдеться про Національну заслужену академічну хорovu капелу України «Думка». Цей унікальний колектив вирізняється інноваційністю і є законодавцем традицій української хорovої культури» [4, с. 181].

Відомий музикант, хормейстер, диригент, композитор, громадський діяч, видатний педагог, Євген Савчук органічно поєднує яскраву особисту диригентсько-виконавську діяльність із педагогічною роботою на кафедрі. Його високий статус художнього керівника головної капели України відбивається й на педагогічній роботі. Студентам передається палке уболівання за долю хорovої справи, багатоплановість мистецьких уподобань, масштабність бачення художньої перспективи очолюваного колективу на міцному підґрунті теоретичних знань і володіння необхідним комплексом диригентської майстерності та навичок

хормейстерського ремесла. За ініціативи завідувача кафедри хорового диригування Євгена Герасимовича запроваджено хоровий практикум для всіх курсів.

Безмежно відданий хоровому мистецтву, Євген Савчук постійно опікується хоровою громадою. Як голова Хорового товариства України ім. М. Д. Леонтовича, секретар Національної всеукраїнської музичної спілки, голова Київського обласного відділення Національної всеукраїнської музичної спілки і завідувач кафедри він є ініціатором низки важливих хорових акцій. Євген Савчук — організатор і голова журі Всеукраїнського конкурсу хорових диригентів. За його безпосередньої участі проводяться всеукраїнські конкурси: хорових колективів ім. М. Д. Леонтовича, аматорських хорових колективів ім. К. Г. Стеценка та ін.

Авторитетна постать вітчизняної хорової школи, видатний діяч музичної культури України, талановитий педагог, Євген Герасимович виховав чимало кваліфікованих фахівців, які примножують славу свого Учителя у найпрестижніших художніх колективах та творчих установ України та світу. На підтвердження сказаного хочу процитувати прекрасні слова, сказані Анатолієм Лашенком про Євгена Савчука: «Магія диригента полягає у безмежній відданості хоровому мистецтву, в пристрасності й одночасно виваженості творчої діяльності. Він належить до тих, про кого кажуть: “Має Бога в душі”» [4, с. 184].

Сьогодні кафедра хорового диригування має високий науково-педагогічний і творчо-виконавський потенціал та є однією з найпотужніших і найавторитетніших в Академії. Тут працюють Герої України, народні артисти України, професори — Анатолій Авдієвський, Павло Муравський, Євген Савчук; народний артист України, доктор мистецтвознавства, професор, ректор НМАУ — Володимир Рожок; народні артисти України, професори — Віктор Петриченко, Інна Шилова; заслужені діячі мистецтв України, артисти України, професори, доценти — Дмитро Радик, Андрій Ворошилов, Галина Горбатенко, Аїда Зайцева, Андрій Савчук, Павло Струць, Юрій Курач, Рубен Толмачов, Неля Величко; канд. мист. Юлія Пучко-Колесник, кандидати культурології — Олег Рожок, Юлія Ткач та ст. викладач Олександр Заволгін.

Багато років на кафедрі хорового диригування працює один із провідних музичних діячів України, нині ректор НМАУ, народний артист України, доктор мистецтвознавства Володимир Іванович Рожок.

Один з найавторитетніших лідерів хорової справи України, секретар Національної музичної спілки України, Володимир Іванович проводить значну за обсягом роботу із розширення міжнародних контактів кафедри з найславетнішими вищими навчальними закладами Європи та країн пострадянського простору.

Володимир Іванович Рожок постійно здійснює власні, близькі саме йому (як диригенту-хормейстеру та досліднику історії та теорії музичного виконавства) масштабні творчі проекти. Зокрема, завдяки йому набула статусу міжнародної Хорова Пасхальна Асамблея «Господи, Господи, силою Твоею!». Цей проект об'єднав найкращі виконавські сили України і заручився навколо ідеї духовності — глибинної основи мистецтва, творчості й самого життя. Така унікальна, грандіозна музична подія викликала великий суспільно-мистецький резонанс, стала дійсно непересічним культурно-художнім явищем у житті нашої держави.

Знаний науковець, доктор мистецтвознавства Володимир Іванович Рожок приділяє багато уваги виявленню науково-аналітичних здібностей у студентів-виконавців, зокрема диригентів-хормейстерів. Він успішно веде клас із фаху, здійснює наукове керівництво магістерськими роботами, кандидатськими та докторськими дисертаціями з проблем, пов'язаних з історією та теорією хорової культури, є автором трьох монографій, понад сотні наукових праць з питань розвитку музично-театрального мистецтва.

Саме з постаттю ректора-науковця-диригента Володимира Рожка на кафедрі значно позвинулася робота магістратури. Зараз понад 50 відсотків випускників, які мають схильності до теоретичного мислення і бажання займатися науково-дослідною діяльністю, вступають до магістратури, а згодом — і до аспірантури для написання дисертаційних робіт.

«В результаті нововведень при підготовці хормейстерів, — як зазначав А. Лашенко, — уже діє механізм паритетності практичних і наукових засад. Це докорінно змінює ситуацію. Навчання стає ґрунтовнішим. Магістратура — це започаткування досліджень, цікавих і актуальних для сучасної хорової культури, які здатні помітно скорегувати багатовіковий досвід. Так емпіризм поступається місцем глибокій аналітиці, яка розкриває приховані потенціали виконавсько-хорового мистецтва» [4, с. 157].

Унікальною особливістю кафедри є те, що як неодноразово відзначалось, переважна більшість викладачів органічно поєднують виконавську і педагогічну форми роботи і очолюють провідні професіональні хорові колективи України.

Могутньою енергією свого педагогічного таланту уже багато років залучає студентів до вершин хорової культури видатний Майстер хорового мистецтва, художній керівник Національного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г. Г. Верьовки, академік-засновник Національної Академії мистецтв України, засновник і директор Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова Анатолій Тимофійович Авдієвський. Герой України, народний артист СРСР, народний артист України, професор Анатолій Тимофійович Авдієвський поєднує у своїй творчості пошанування до кращих духовних традицій з динамічним новаторством, яскраву народність — із високим професіоналізмом.

Анатолій Авдієвський — учень і послідовник українських хорових диригентів і музичних педагогів Костянтина Пігрова та Дмитра Загребського — у 1966 році достойно прийняв естафету від Григорія Верьовки. Художня єдність керівника та хору здобули визнання у професіоналів та шанувальників сучасного національного виконавського мистецтва.

У творчому доробку хормейстера-композитора нараховується понад 100 оригінальних авторських творів, обробок пісень народів світу, а також аранжувань духовних композицій, творів українських композиторів для народного хору. Збираючи, майстерно відшліфовуючи і пристрасно пропагуючи фольклорні діаманти, Маєстро розвиває давні традиції народного хорового співу і разом з тим тонко використовує здобутки сучасної світової виконавської культури.

За ініціативи Анатолія Тимофійовича на базі Музичного товариства утворено Всеукраїнську музичну спілку, якій за заслуги у створенні і розвитку традицій української культури надано статус національної. Він є головою Національної всеукраїнської музичної спілки, президентом Українського національного музичного комітету Міжнародної музичної Ради ЮНЕСКО, академіком Національної Академії педагогічних наук України, головою Наглядової Ради НМАУ ім. П. І. Чайковського.

Анатолій Тимофійович Авдієвський — музикант-педагог, який вболіває за справу піднесення національної освіти до рівня найсучасніших навчальних систем. Митець підготував для практичної роботи у школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах, в мистецьких установах і творчих колективах сотні талановитих, професійних музикантів-педагогів.

Надзвичайний, можна сказати, комплексний вплив має кафедра на хорову ситуацію в Україні завдяки перш за все тому, що там завжди працювали яскраві творчі особистості, талановиті практики-виконавці.

За останні роки на кафедрі сформувалося стає та перспективне опорне ядро досвідчених, професійних, талановитих, знаних хормейстерів-викладачів.

Яскраві результати роботи в диригентському класі показує народна артистка України, професор Інна Володимирівна Шилова — хормейстер Національної опери України ім. Т. Шевченка. Інна Володимирівна Шилова бере участь у численних оперних постановках, які стали окрасою репертуару славетного театру. Зразкове і відповідальне ставлення до праці в Академії, високий професіоналізм характеризують її як зрілого педагога, музиканта і хормейстера-практика. Самовідданість, ретельність, з якою проводить заняття в класі

Інна Володимирівна, є тією передумовою, що забезпечує рух студентів до прихованих таємниць істинної майстерності виконавського мистецтва. Це є тим підґрунтям, на якому зростає мислячий диригент, керівник хорового колективу. Тому випускники класу Шиловой стають справді професіоналами, музикантами.

Самобутньою, непересічною індивідуальністю із притаманним тільки йому творчим обличчям і, відповідно, самобутніми художніми поглядами, хормейстерським стилем, педагогічними методиками вирізняється народний артист України, професор, диригент Національної заслуженої академічної капели України «Думка» Віктор Вікторович Петриченко.

Цей талановитий митець поєднує в собі надзвичайну виконавську активність (сотні публічних концертів, виконання наймасштабніших творів хорової музики) з найретельнішою, вдумливою, систематичною роботою в класі з фаху. Віктор Петриченко уособлює тип творця, який майстерно стимулює емоційні та інтелектуальні зусилля артистів для вирішення тих чи інших художніх завдань. Як у творчих, так і в організаційних питаннях керування хоровим колективом Віктор Петриченко — безкомпромісний, рішучий, сумлінний і вимогливий фахівець.

У класі Віктора Вікторовича завжди панує атмосфера високого творчого напруження. Він має беззаперечний авторитет серед студентів, які його поважають і яким він щиро віддає свої знання, вміння, власний досвід талановитого музиканта. Випускники класу Петриченка вирізняються високими професійними творчими рисами, самостійністю, ерудованістю, активною громадською позицією. Невипадково його клас постійно продукує висококласних фахівців, талановитих хормейстерів та солістів для найрізноманітніших хорових колективів — від камерних до великих академічних хорів, від експериментальних студій до сталих, традиційних. Характерним є також й те, що численні вихованці класу Віктора Петриченка стали лауреатами найпрестижніших всеукраїнських та міжнародних конкурсів хорових диригентів, а також працюють у вищих та середніх навчальних закладах України.

До чільного кола «думчан» і водночас провідних викладачів кафедри сьогодні належать заслужені діячі мистецтв України, диригенти-хормейстери Національної заслуженої академічної капели України «Думка», доценти, заслужені діячі мистецтв України Андрій Миколайович Ворошилов та Андрій Євгенович Савчук. Авторитетні музиканти, талановиті педагоги, у роботі зі студентами вони ніби звряють свою працю зі здобутками капели. Її мистецький шлях і самовіддане служіння справі колишніх і сучасних керівників цього славетного колективу є предметом їхнього глибокого наслідування. І це не просто патріотизм «думчанина», а радше пошук найперспективніших творчих засад у підготовці і вихованні майбутнього покоління диригентів-хормейстерів.

Помітною постаттю у київському хоровому житті, а також у житті Академії є заслужений діяч мистецтв України, професор, декан диригентського та вокального факультету Дмитро Васильович Радик. Учень Михайла Андрійовича Берденнікова, він створив багато аматорських хорів, в певні періоди очолював професійний колектив «Дзвони» і відомий дитячий колектив «Дзвіночок». Ця непересічна творча особистість характеризується вмінням поєднанням у своїй багатоплановій діяльності художньо-виконавських і педагогічних засад. Колективи, які він очолює, завжди демонструють високий рівень професійних досягнень і хорової звучності. Багато уваги Дмитро Васильович приділяє методиці роботи з навчальним хором Академії.

На кафедрі тривалий час працює народна артистка України, професор, кандидат мистецтвознавства Ольга Григорівна Бенч. Відомий науковець, хормейстер, громадський діяч, вона виступає з доповідями на конференціях, по телебаченню, радіо, пропагуючи і відстоюючи українську національну ідею в музичній творчості. Ольга Григорівна є автором монографій та низки наукових статей із проблем з історії та теорії хорового мистецтва. Під її науковим керівництвом успішно захищено магістерські роботи та готуються до захисту кандидатські дисертації.

Наслідуючи своїх учителів-попередників, талановито і яскраво працюють на кафедрі доцент, заслужений працівник культури України Неля Анатоліївна Величко; доцент, заслужений діяч мистецтв України, художній керівник Національної капели бандуристів Юрій Володимирович Курач. Хормейстери широкого творчого діапазону, особливу увагу вони приділяють вихованню у майбутніх диригентів-хормейстерів високого виконавського професіоналізму та любові до своєї професії.

Тривалий час на кафедрі працює талановитий музикант, доцент, заслужений діяч мистецтв України, керівник жіночого хору Київського Вищого Інституту музики ім. Р. Глієра Галина Луківна Горбатенко. Приділяючи особливу увагу культурі вокалу та роботі над звучанням хору (інтонуванням, тембровою драматургією, штриховою технологією тощо) Галина Горбатенко творчо вдосконалює виконавські та педагогічні засади сформовані її попередниками. Її творчий шлях пов'язаний і з аматорськими, і з професійним, і з навчальними колективами. Отже, доля Галини Луківни склалася так, що їй довелося вибудувати спектр власних методичних прийомів для різних типів хорів. Активні професійні пошуки у величезній царині хорового мистецтва, якими Галина Горбатенко займається упродовж творчого життя, безперечний авторитет керівника-педагога зробили з неї майстра найвищого гатунку.

Із 2001 року на кафедрі працює заслужена артистка України Аїда Набіївна Зайцева — талановитий музикант та педагог, безмежно віддана справі хорового співу хлопчиків, вимоглива до себе та до колективів, нею очолюваних, надзвичайно освічена людина, яка перебуває у постійному пошуку нових форм роботи з хоровими колективами та студентами її класу. Понад 30 років Аїда Набіївна присвячує своє творче життя роботі з хорами хлопчиків: хоровою капелю «Дзвіночок», хором хлопчиків та юнаків МАЧХК ім. Ревуцького і хором хлопчиків КССМШ ім. М. Лисенка. Ці колективи А. Зайцева зуміла підняти на новий якісний рівень, набути високого художнього авторитету як в Україні, так за її межами.

На кафедрі хорового диригування історично утворився унікальний, неповторний сплав старшого і молодшого поколінь. Відтак, перспективним ядром кафедри сьогодні є молоді викладачі, які мають за плечима потужну школу своїх вчителів, видатних майстрів вітчизняного хорового мистецтва.

Говорячи про себе, зазначу, що як кандидат мистецтвознавства, в. о. доцента кафедри намагаюсь в усіх сферах своєї творчої, викладацької та наукової діяльності зберегти основні принципи та традиції київської хорової школи. Понад 15 років веду клас хорового диригування, розробила і викладаю лекційний курс «Російська хорова література», а також — курс «Читання хорових партитур». Керую науковими роботами магістрів, аспірантів та пошукувачів. Дипломант Всеукраїнського конкурсу молодих диригентів ім. М. Леонтовича.

Із 2008 року працюю на посаді художнього керівника Камерного дівочого хору КССМШ ім. М. В. Лисенка. За цей період колектив став переможцем численних міжнародних хорових конкурсів.

Веду активну наукову діяльність: у 2009 році успішно захистила кандидатську дисертацію, постійно виступаю на науково-теоретичних конференціях в Україні та за її межами, публікую наукові статті в різноманітних вітчизняних та зарубіжних збірниках і часописах, член журі міжнародних хорових конкурсів, маю понад 10 наукових публікацій. Випускники мого класу успішно працюють художніми керівниками та хормейстерами у професійних, навчальних, дитячих та аматорських колективах України та за її межами.

Заслужений артист України, доцент кафедри, переможець Національного конкурсу диригентів, талановитий хормейстер Рубен Владиславович Толмачов працює у НМАУ з 2000 року. Він веде клас із фаху та викладає спеціальні дисципліни на кафедрі. З 2001 року очолює хорову капелю хлопчиків та юнаків «Дзвіночок», з якою став лауреатом численних фестивалів та конкурсів. Як керівник та соліст вокального ансамблю «Менсаунд» представляє

українське мистецтво на більш ніж 100 міжнародних форумах. Під керівництвом Рубена Толмачова створено та записано різноманітні музичні програми, він є постійним учасником журі міжнародних конкурсів, автором навчального посібника з хорового аранжування. Випускники класу Толмачова успішно працюють хормейстерами дитячих, аматорських та професійних колективів, а також викладають у різноманітних навчальних закладах.

Так само, як й інші молоді викладачі кафедри, після закінчення асистентури-стажування на посаду старшого викладача кафедри прийшов заслужений артист України, диригент-керівник Київського муніципального камерного хору «Хрещатик» Павло Іванович Струць. Він успішно веде клас хорового диригування, особливу увагу приділяючи вихованню у майбутніх диригентів-хормейстерів високого виконавського професіоналізму та любові до своєї професії.

Випускник асистентури-стажування старший викладач Олег Володимирович Рожок свою педагогічну діяльність на кафедрі — викладає курс «Читання хорових партитур» — органічно поєднує з науковою. У 2012 році він успішно захистив кандидатську дисертацію, постійно виступає на науково-теоретичних конференціях та публікується в наукових збірниках і часописах.

На кафедрі працюють концертмейстери високого класу — заслужена артистка України Тетяна Корольова, кандидат мистецтвознавства Наталя Лукашенко, провідні концертмейстери: Світлана Комісарова, Тетяна Озерна, Ольга Касьян, Ірина Німченко-Опришко, Наталя Вишневецька, Тетяна Кузьменко, Наталя Максименко, Людмила Мальована, Олена Ільїна, Зоя Володарська, Тетяна Дженкова, Євгенія Харченко.

В останні роки кафедра хорового диригування часто разом з різноманітними громадськими організаціями ініціює проведення творчих акцій: Всеукраїнського конкурсу хорових колективів ім. М. Д. Леонтовича, конкурсів хорових диригентів, хорового конкурсу ім. К. Г. Стеценка тощо.

Викладачі кафедри плідно працюють у галузі навчальної, методичної, науково-дослідної, творчої та організаційної роботи. Вони є авторами навчально-методичних посібників, низки програм зі спеціалізованих курсів, наукових статей, а також кандидатських і докторських дисертацій з хорознавчої проблематики.

За період свого існування кафедра підготувала понад тисячу професійних диригентів-хормейстерів, які зробили визначний внесок у розвиток музичного мистецтва України. Нині вихованці кафедри очолюють професійні й аматорські хорові колективи України, керують підрозділами хорової освіти у вищих і середніх спеціальних музичних закладах держави, організовують найпрестижніші національні хорові акції (конкурси, асамблеї, фестивалі), є лауреатами державних премій, міжнародних хорових і диригентських конкурсів, мають почесні звання.

Відтак, окреслюючи шлях, що ним йшла і рухається сьогодні славетна кафедра хорового диригування Національної музичної академії, хочеться ще раз звернутися до витоків хорового співу, які пов'язані з наверненням людини до Бога, до Віри, до Добра.

Загадаймо чудові рядки, що залишив нам у своїй «Сповіді» Блаженний Августин: «Я не міг насититися в ті дні чудовим зачаруванням, яке я відчув, коли познав велич Твого здійснення на благо роду людського; скільки сліз я пролив, коли слухав Твої гімни і пісні, глибоко зворушений словами, які так чудно співались у Твоїй Церкві! Ті слова проникали в мої вуха, доносячи через них Твою істину в моє серце, викликаючи в ньому радісні відчуття, слези мої лилися, і я був при цьому у радісному настрої» [2, с. 315].

І наостанок. Ця стаття постала від бажання висловити щиросердну вдячність своїй рідній кафедрі, всім своїм викладачам і особливо — своєму Вчителю — Олегу Семеновичу Тимошенку, з яким я і далі веду безперервний, безупинний діалог.

Література

1. Академія музичної еліти: історія та сучасність: до 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського / Авт.-упоряд. А. П. Лашенко та ін. — К., 2004.
2. Блаженный Августин Аврелий. Исповедь. — М., 2005.
3. Ковалик П. А. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (з досвіду Київської хорової школи): Автореф. дис. .. канд. мистецтвознавства. — К., 2002.
4. Лашенко А. З історії київської хорової школи. — К., 2007.
5. Святитель Василий Великий. Беседы на псалмы. — М., 2000.
6. У статті використані архівні матеріали НМАУ, що увійшли до книги: Академія музичної еліти: Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського / Авт.-упоряд. А. П. Лашенко та ін. — К.: Муз. Україна, 2004.

Анотація. У статті здійснено огляд кафедри хорового диригування, яка ще від початку свого існування стала осередком підготовки справжніх майстрів хорової справи. Сама специфіка хорової професії та усвідомлення її місця в національній культурі закономірно призводили до виховання на кафедрі безперечних лідерів творчого та педагогічного процесу. Викладачі кафедри завжди впливали на музичну культуру України, очолюючи найважливіші напрями організації музичного життя та обіймаючи керівні посади в творчих колективах, мистецьких установах та навчальних закладах.

Ключові слова: кафедра хорового диригування, хорове мистецтво, хорова професійна освіта.

Аннотация. В статье рассматривается кафедра хорового дирижирования, которая с самого начала своего существования стала центром подготовки настоящих мастеров хорового искусства. Сама специфика хоровой профессии и осознание её места в национальной культуре закономерно приводили к воспитанию на кафедре бесспорных лидеров творческого и педагогического процесса. Преподаватели кафедры всегда влияли на музыкальную культуру Украины в целом, возглавляя важнейшие направления организации музыкальной жизни и занимая руководящие должности в творческих коллективах, художественных учреждениях и учебных заведениях.

Ключевые слова: кафедра хорового дирижирования, хоровое искусство, хоровое профессиональное образование.

Summary. The article reviews the Department of choral conducting, that since the beginning of its existence has been a center training the real masters of choral art. The very specificity of the choral profession and understanding its place in the national culture naturally led to training active leaders of creative and teaching process at the Department. Teaching staff always influenced the musical culture of Ukraine as a whole, taking the lead in major areas of musical life and embracing senior positions in creative teams, artistic and academic institutions.

Keywords: Department of choral conducting, choral arts, choir vocational education.